

Д-р Александар Николовски

Република Северна Македонија

ТРЕНДОВИ НА СОЦИЈАЛНАТА ЕКОНОМИЈА ВО ЗЕМЈИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН

АПСТРАКТ: Во трудот се анализираат трендовите на социјалната економија во земјите од Западен Балкан. Социјалната економија е важен ресурс бидејќи се обидува да постигне нови решенија за проблеми (социјални, економски или еколошки) и да ги задоволи потребите кои несоодветно биле исполнети од приватниот или јавниот сектор. Социјалната економија е бизнис модел за иднината на Европа и светот.

Цел и задачи на трудот е да се испита моменталната социјална економија во земјите од Западен Балкан, како и да се направи компаративна анализа помеѓу земјите од Западен Балкан со некои земји од ЕУ (на пример, Шпанија и Словенија) со цел да се анализира влијанието што социјалната економија го има врз зголемувањето на благосостојбата на граѓаните на овие земји.

Методологијата што ќе се користи во трудот ќе биде комбинација од квалитативен и квантитативен метод, користејќи различни социо-економски податоци за земјите од Западен Балкан, собрани главно од Светската банка, но и други релевантни меѓународни организации, како и Европската комисија (EUROSTAT), а користените статистички податоци вклучуваат временски период од 2009 до 2019 година.

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ: социјална економија, социјални претпријатија, економски раст, образование, здравство, екологија, сиромаштија

ВОВЕД

Социјалната економија (исто така позната како социоекономија) е општествена наука која проучува како економската активност влијае и е обликувана од општествените процеси. Општо земено, таа анализира како современите општества напредуваат, стагнираат или регресираат поради нивната локална или регионална економија или глобалната економија. Социјалната економија е формирана од богата разновидност на претпријатија и организации, како што се задруги, здруженија, фондации и социјални претпријатија, кои делат заеднички вредности и карактеристики: примат на поединецот и општествената цел над капиталот. Социјалната економија е важен ресурс бидејќи се обидува да постигне нови решенија за проблеми (социјални, економски или еколошки) и да ги задоволи потребите кои несоодветно биле исполнети од приватниот или јавниот сектор. Појавата и напредокот на дигитализацијата, блокчејнот и големите податоци, или глобалниот пораст на нееднаквостите и несигурноста на работното место, се трендови кои брзо го менуваат нашиот свет, носат нови можности, но и нови предизвици и нè поттикнуваат да дебатираме за иднината што сакаме колективно да ја изградиме (Денис Харисон, Ѓерги Сел, Рејналд Бурк, 2009). Социјалната економија е бизнис модел за иднината на Европа и светот. Социјалната економија придонесува со околу 7% во светскиот бруто домашен производ (БДП).

Социјалната економија е можност и двигател за спроведување на Агендата

2030 и нејзините 17 Цели за одржлив развој (ЦОР) на европско и на глобално ниво, особено за постигнување на Цел 8 „промовирање на одржлив, инклузивен и одржлив економски раст, целосно и продуктивно вработување и пристојна работа“. Социјалната економија е суштинска компонента на социјалната пазарна економија на Европа. Моментално во ЕУ има 2,8 милиони претпријатија и организации од социјалната економија, кои вработуваат 13,6 милиони луѓе и сочинуваат 8% од БДП (Социјална економија Европа, 2021).

Потенцијалот за создавање работни места преку социјалната економија во земјите од Западен Балкан останува во голема мера неистражен во споредба со другите региони.. Земјите од Западен Балкан во моментот се соочуваат со неповолни социјални ситуации, несоодветно образование и лоши здравствени исходи, вклучително и голем број проблеми со микроефикасноста во контекст на ниските инвестиции во социјалниот сектор (Гордана Матковиќ, 2019).

1. Екоамбиент за социјалната економија во земјите од Западен Балкан

Во сите земји од Западен Балкан, има многу малку знаење за социјалната економија. Отсуството на стратешки пристап кон социјалната економија, како и недостатокот на долгорочна посветеност од страна на владите, го карактеризираат екосистемот за нејзиниот развој. Социјалното претприемништво е на агендата на сите влади и се донесени разни стратешки и/или оперативни одлуки. Сепак, ниту една од земјите нема јасна стратешка насока за понатамошен развој на социјалната економија. Албанија усвои Закон за социјално претприемништво во 2016 година, но не успева да развие мерки за имплементација, како непречено работење на социјалните претпријатија. Косово има подготвено нацрт-закон, но сè уште недостасува стратешки пристап.

Во врска со секторот на социјална економија во земјите од Западен Балкан, истражувањето преку прегледана литература покажува дека: Албанското општество е изградено врз традиционални темели: семејството, кланот и регионот се основните социјални слоеви. Овие форми на социјален капитал одржуваат понекогаш големи мрежи на соработка. Секторот за социјална работа во Албанија е во зачеток и се проценува дека се појавил од 2013 година како дел од граѓанските организации и проектите поддржани со финансирање од странски донатори. Како и во повеќето земји од Западен Балкан, секторот на граѓанското општество е движечка сила за развој на секторот.

Дури и со неповолна законска, економска и институционална рамка, Србија разви нов, но значаен сектор за социјална економија чии главни актери, по својот обем, се задругите кои, исто така, вработуваат најголем број луѓе кои работат во социјалната индустрија. Од правна гледна точка, само оние кои се занимаваат со интеграција на лицата со попреченост во економијата можат да се дефинираат како социјални претпријатија и затоа имаат корист од даночни олеснувања и државни субвенции..

Во Северна Македонија, од перспектива на пошироката социјална економија, актерите со потенцијал да прераснат во социјални претпријатија се доста разновидни и имаат неколку формални и неформални форми:

- » Организации на граѓанското општество (ОГО) – претежно правни форми на здруженија и фондации
- » Кооперативи, вклучувајќи земјоделски задруги

- » Заштитни компании
- » Самостојни претприемачи и други форми на трговски друштва
- » Неформални иницијативи за солидарност и млади претприемачи.

Во последната деценија, главните двигатели на социјалното претприемништво во земјата беа ОГО. Транзицијата кон пазарна економија, што вклучуваше затворање на многу државни претпријатија, резултирало со висока невработеност, пад на обезбедувањето услуги од страна на владата, зголемени социјални нееднаквости и маргинализација на одредени социјални групи.

Секторот на социјални претпријатија во Црна Гора е релативно ограничен; со проценет максимум од 30 организации. Општо земено, недостасува база на податоци или какво било сеопфатно истражување за големината на секторот и затоа проценките се базираат на вежби за мапирање реализирани од неколку организации за поддршка и интервјуа спроведени за време на студијата. Во принцип, социјалните претпријатија во Црна Гора ги користат следниве правни форми: 1) невладини организации (НВО); 2) друштва со ограничена одговорност; 3) заштитени работилници и 4) земјоделски задруги. Како и во повеќето земји од Западен Балкан, повеќето од идентификуваните социјални претпријатија се регистрирани како невладини организации.

2. Социјално-економски индикатори за земјите во Западен Балкан и некои ЕУ земји

Наспроти екосистемот за развој на социјалната економија, во продолжение истражувањето продолжува со социо-економските индикатори во земјите од Западен Балкан, како и две европски земји, Словенија и Шпанија за кои се оцени дека се најсоодветни за компарирање за потребите на нашето истражување. Тие се презентирани подолу, на табела бр 1.

Табела 1. Индикатори за социјална економија во земјите од Западен Балкан, Шпанија и Словенија

Социјално-економски индикатори											
Година	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
СОЦИЈАЛЕН РАЗВОЈ											
Албанија	64.1	62.9	63.6	64.3	61.2	62.5	63.8	64.4	64.8	64.7	64.6
Косово	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Србија	60.3	59.2	59.4	59.9	60.6	60.7	60.4	61.9	62.3	63.1	62.8
Македонија	68.5	68.6	67.6	67.4	67.3	68	67.7	67.8	67.8	67.5	67.3
Црна Гора	55.8	55.8	55.8	56.5	56.7	58.9	59.4	60.7	61	62.8	62.8
Босна и Херцеговина	58.1	58.2	57.6	58.3	58.3	58.2	58.2	58.6	57.8	58.3	58.1
Шпанија	67.4	67.1	66.5	66.1	65.3	64.9	64.7	64.3	64.1	63.8	63.4
Словенија	65.6	65.5	64.1	63.3	63.3	63.3	62.9	61.5	63.4	64.1	63.4
ЕКОНОМСКИ РАСТ											
Албанија	3.8			3.62	3.5	3.9	3.4	3.9	3.8	4.2	3.8
Косово	3.5	3.3	4.4	2.8	3.4	2.7	3.5	3.4	4.2	4.2	4.4
Србија			4.5	4.4	4.3	4.2	4.1	3.8	3.9	4.2	3.5
Македонија	-	-	-	-	3.6	3.3	3.9	2.4	0.2	2.7	2.9
Црна Гора	-	-	-	-	-	1.8	3.4	2.9	4.7	4.4	2.9
Босна и Херцеговина	-	-	-	-	-	1.1	3.1	3.1	3.2	3.0	3.4
Шпанија	8.6	7.5	6.3	6.1	6.9	7.2	8.7	9.7	9.9	10.2	-
Словенија	7.4	6.4	5.9	3.7	4.8	7.7	6.3	6.8	10.8	11.8	-
ЕКОНОМСКИ РАСТ											
Албанија	3.8			3.62	3.5	3.9	3.4	3.9	3.8	4.2	3.8
Косово	3.5	3.3	4.4	2.8	3.4	2.7	3.5	3.4	4.2	4.2	4.4
Србија			4.5	4.4	4.3	4.2	4.1	3.8	3.9	4.2	3.5
Македонија	-	-	-	-	3.6	3.3	3.9	2.4	0.2	2.7	2.9
Црна Гора	-	-	-	-	-	1.8	3.4	2.9	4.7	4.4	2.9
Босна и Херцеговина	-	-	-	-	-	1.1	3.1	3.1	3.2	3.0	3.4
Шпанија	8.6	7.5	6.3	6.1	6.9	7.2	8.7	9.7	9.9	10.2	-
Словенија	7.4	6.4	5.9	3.7	4.8	7.7	6.3	6.8	10.8	11.8	-
ОБРАЗОВАНИЕ											
Албанија	-	-	-	-	12.1	-	11.3	13.5	12.3	-	-
Косово	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Србија	10.4	10.1	10.1	9.2	-	8.7	8.8	8.6	9.2	8.80	-
Македонија	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Црна Гора	-										
Босна и Херцеговина	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Шпанија	10.6	10.6	10.6	9.2	10.6	9.2	9.5	9.7	9.9	10.2	-
Словенија	12.3	12.2	12.1	12.2	12.6	9.99	11.2	11.2	11.7	12.1	-

КЛИМАТСКИ ПРОМЕНИ											
Албанија	4.37	4.59	5.24	4.92	4.91	5.48	4.61	4.53	-	-	-
Косово	8.19	8.42	8.36	7.94	8.07	7.26	8.4	8.94	-	-	-
Србија	45.9	45.7	49	43.8	44.6	37.4	43.9	45.2			
Македонија	8.69	8.6	9.3	8.81	7.85	7.53	7.09	7.05	-	-	--
Црна Гора	1.63	2.42	2.4	2.21	2.15	2.1	2.24	2.01	-	-	-
Босна и Херцеговина	20.7	21.3	23.9	22.3	21.9	19.4	18.6	21.8	-	-	-
Шпанија	288	270	270	264	237	233	250	244	-	-	-
Словенија	15.3	15.3	15.2	14.7	13.9	12.5	12.5	12.6	-	-	-
ЕКОЛОГИЈА											
Албанија	28.4	28.3	28.3	28.3	28.2	28.2	28.2	28.1	-	-	-
Косово	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Србија	30.5	31	31	31.1	31.1	31.1	31.1	31.1	-	-	-
Македонија	39.4	39.6	39.6	39.6	39.6	39.6	39.6	39.6	-	-	-
Црна Гора	58.5	61.5	61.5	61.5	61.5	61.5	61.5	61.5	-	-	-
Босна и Херцеговина	42.7	42.7	42.7	42.7	42.7	42.7	42.7	42.7	-	-	-
Шпанија	36.2	36.4	36.5	36.6	36.6	36.5	36.7	36.8	36.9	-	-
Словенија	61.8	61.8	61.9	61.9	61.9	61.9	61.9	61.9	-	-	-
ЗДРАВСТВО											
Албанија	76.2	76.6	76.9	77.3	77.6	77.8	78	78.2	78.3	71.9	71.2
Косово	69.6	69.9	70.1	70.5	70.8	71	71.1	71.3	71.6	-	-
Србија	73.9	74.3	74.5	74.8	75.3	75.3	75.7	75.5	75.9	-	-
Македонија	74.5	74.7	74.8	75	75.2	75.3	75.4	75.5	75.6	75.7	-
Црна Гора	74.8	75.2	75.5	75.8	76.1	76.3	76.5	76.6	76.7	76.8	-
Босна и Херцеговина	75.8	76	76.2	76.4	76.6	76.7	76.9	77	77.1	77.3	-
Шпанија	81.4	81.6	82.4	82.4	83.1	83.2	82.8	83.3	83.3	83.4	-
Словенија	78.9	79.4	79.9	80.1	80.3	81.1	80.8	81.2	81.1	81.1	-
СИРОМАШТИЈА											
Албанија	-	-	0.8	-	1.6	1.1	0.9	1.3	-	-	-
Косово	3.2	2.5	1.7	0.6	0.3	1	0.7	0.8	0.4	-	-
Србија				5.3	5.8	6.9	6.6	6.4	5.4		-
Македонија	9.8	10.4	9.1	6.9	5.2	4.5	5.5	4.3	4.6	-	-
Црна Гора	-	-	-	3.4	3.2	1.7	1.4		-	-	-
Босна и Херцеговина	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Шпанија	0.8	0.7	1.1	0.9	1.2	0.8	0.9	1.2	0.7	-	-
Словенија	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Извор: Светска Банка, 2020

Според податоците презентирани во табелата погоре, можеме да констатираме:

Мало зголемување на економскиот развој во сите земји од Западен Балкан, додека другите две европски земји забележаа економски раст два до три пати поголем во споредба со шесте земји од Западен Балкан. Економскиот раст во Западен Балкан се забрза од 2,6 проценти во 2017 година на 3,8 проценти во 2018 година и 3,5 проценти во 2019 година. И покрај посилен раст во 2018 година, во регионот беа создадени помалку нови работни места, што одразува ограничена динамика во приватниот сектор;

1. Врз основа на горенаведените податоци, забележуваме дека социјалниот развој има ист процент во сите земји од Западен Балкан без поголеми промени, ниту во двете европски земји: Шпанија и Словенија. За да се зголеми овој процент, државите треба да преземат пристап кон социјалниот развој и да инвестираат во луѓето. Со инвестирање во луѓето може да се намали сиромаштијата и да се подобри благосостојбата на граѓаните.
2. Според податоците презентирани во табелата погоре, шесте земји од Западен Балкан имаат забележано економски раст. Албанија, Косово и Србија се со речиси иста стапка на раст, додека другите три земји - Македонија, Босна и Херцеговина и Црна Гора - имаат пониски проценти. Но, ако ги споредиме со двете земји од Европската Унија: Шпанија и Словенија, овие две земји бележат поголем економски раст во споредба со земјите од Западен Балкан. Додека економијата на Словенија е развиена, а земјата ужива високо ниво на просперитет и стабилност, како и надпросечен БДП по глава на жител.
3. Образованието е човеково право, моќен двигател на развојот и еден од најсилните инструменти за намалување на сиромаштијата и подобрување на здравјето, родовата еднаквост, мирот и стабилноста. Всушност, правењето паметни и ефикасни инвестиции во образованието на луѓето е клучно за развој на човечкиот капитал што ќе стави крај на екстремната сиромаштија. Иако е постигнат напредок во однос на образованието, потребно е многу работа да се направи не само во гореспоменатите земји, туку и насекаде во светот;
4. Како што земјите од Западен Балкан продолжуваат да растат, така расте и нивната изложеност на ризик од климатските промени и природни катастрофи. Во текот на последните дваесет години, животниот стандард се зголеми шесткратно во Босна и Херцеговина, речиси трикратно во Албанија и во Србија. Сè повеќе луѓе наоѓаат работа, а платите се зголемуваат. Иднината на регионот, според најновите проекции на Светската банка, е светла. Паралелно со тоа, се зголемуваат и ризиците од климатските промени и катастрофите, ставајќи ги во опасност ранливите заедници. Регионот се соочува со поплави, кои носат многу високи штети.
5. Не може да се негира фактот дека глобалното затоплување се случува пред нашите очи: ледените покривки на Арктикот се топат, а екстремните временски настани стануваат сè понепредвидливи и се менуваат. Многу земји се обидуваат да реагираат и поставија амбициозни планови за да ги намалат емисиите на CO₂ пред да биде

предоцна (Оддел за истражување на статисти, 2020). За жал, многу малку е направено за животната средина во Западен Балкан. Според податоците презентирани во табелата, Албанија е најдобра во овој аспект, иако во последниве години се забележува деградација на овој многу важен сектор од социјалната економија. Градовите во Западен Балкан доживуваат едни од највисоките концентрации на загадување на воздухот од штетни честички во атмосферата, што е многу опасно за здравјето;

6. Граѓаните на Западен Балкан, а особено оние од Косово, се соочуваат со многу тешкотии во однос на лекувањето, бидејќи не само што не наоѓаат соодветно лекување во својата земја, туку се принудени да се лекуваат приватно и скапо во странство.. Системот иако нуди универзално покритие како уставно загарантирано право, сепак изискува високи приватни трошоци.
7. Шесте земји од Западен Балкан веќе постигнаа намалување на сиромаштијата, но ако ја споредиме со Шпанија, тие се уште се многу далеку во однос на намалувањето на сиромаштијата. Дури и денес, граѓаните во некои балкански земји се соочуваат со недостиг на основни животни производи. Албанија и Северна Македонија стојат подобро во споредба со другите четири земји од Западен Балкан, приближувајќи се на двете земји од Европската Унија: Шпанија и Словенија.

ЗАКЛУЧОК

Социјалната економија во земјите од Западен Балкан, заради одсуство на податоци, главно останува непозната во споредба со европските земји. Генерално, во земјите од Западен Балкан од 2009 до 2019 година гледаме подобрување кај сите горенаведени индикатори, но сепак овој процент е мал во споредба со земјите од ЕУ. Исто така, и покрај недостатокот на институционално разбирање и неповолната законска, економска и институционална рамка, постојат примери на успешни социјални претпријатија кои ја менуваат перцепцијата кон секторот и произведуваат поголемо социјално влијание. Една од земјите со растечки, но значаен сектор на социјална економија е Србија, која е водечка сила во регионот.

Индикаторите упатуваат на неколку заклучоци. Социјалниот развој е поврзан со благосостојбата на секој граѓанин. Граѓаните насекаде, особено во Западен Балкан, се соочуваат со многу пречки за остварување на своите соништа, бидејќи државите обично не нудат доволна поддршка за да им помогнат на луѓето за да можат да продолжат напред по својот пат кон самоодржливост.. Иако има економски раст во сите земји од Западен Балкан, повторно овој процент на економски раст не е задоволителен. Долгорочниот економски раст претставува предуслов за развој на земјите од Западен Балкан.. Образовниот сектор во земјите од Западен Балкан постигна напредок. Сепак, ако ги споредиме овие земји со оние во Европа, сè уште се далеку од развој на образовниот систем. Во земјите од Западен Балкан, образованието останува сектор со висок ризик за корупција и политичко влијание. Здравството е пред бројни предизвици. Иста е ситуацијата со животната средина и климатските промени.

РЕФЕРЕНЦИ

1. Andreja Rosandic (Project Team Leader) Nikica Kusinikova (Country Expert), (June 2018). Social Economy in Eastern Neighbourhood and in the Western Balkans, Country report – Albania, Serbia, Kosovo, North Macedonia, Montenegro . Available at: https://ec.europa.eu/growth/content/social-economy-eastern-neighbourhood-and-western-balkans_en
2. Social Innovation, the Social Economy and World Economic Development: Democracy and Labour Rights in an Era of Globalization. ISBN-10: 3631585624.
3. Department of Health and Social Care, Foreign & Commonwealth Office, and Foreign, Commonwealth & Development Office, (2019). <https://www.gov.uk/guidance/healthcare-in-slovenia>
4. European Commission. (2013). Guide to social innovation,. Available at: http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/84453/Guide_to_Social_Innovation.pdf
5. European Commission COM (2011) 682 final. Social Business Initiative – Creating a favorable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation, p. 2. http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en
6. European Commission. (2019). https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_en
7. http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en
8. Jacques Defourny and Patrick Develtere,.(2009). THE SOCIAL ECONOMY: THE WORLDWIDE MAKING OF A THIRD SECTOR. Available at:
9. <https://orbi.uliege.be/bitstream/2268/13613/1/Chap%201%20Defourny%20Develtere.pdf>
10. Juan A. TOMA`SCARPI,. (2002). The prospects for the social economy in a changing world. Available at: <https://doi.org/10.1111/1467-8292.00045>
11. Vladimir Radivojević, Bojan Krstić, Tanja Stanišić,. (2018). Environmental sustainability: implications and limitations in WESTERN Balkan countries. Available at: <http://www.ekonomika.org.rs/esd/PDF/ekonomika/2018/clanci18-1/3.pdf>
12. OECD: Organization for Economic Co-operation and Development <https://www.oecd.org/>
13. <https://stats.oecd.org/>,<https://www.betterentrepreneurship.eu/>, https://www.oecd-ilibrary.org/employment/the-missing-entrepreneurs-2017_9789264283602-en
14. Official report on Spanish recent Macroeconomics, including tables and graphics (PDF), La Moncloa, archived from the original (PDF) on 26 July 2008, retrieved 13 August 2008.
15. Social Economy Europe, (2019). Annual Report Together we stand for the economic and social recovery of Europe. https://www.socialeconomy.eu.org/wp-content/uploads/2020/06/SEE_ANNUAL_REPORT_2019_DIGITAL.pdf
16. Social Platform-The platform for European Social NGOs <https://www.socialplatform.org/>
17. UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development <https://unctad.org/>
18. <https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx>
19. <https://www.un.org/esa/socdev/social/meetings/egm11/documents/Giagnocavo-Spain%20Social%20Economy.pdf> , <http://hdr.undp.org/en/>

- countries/profiles/MKD
20. <https://data.worldbank.org/indicatorhttps://www.worldbank.org/en/news/press-release/2019/04/02/western-balkans-sees-rising-risks-to-growth-outlook-amid-slowng-job-creationhttps://www.worldbank.org/en/topic/education/brief/inclusive-education>
 21. <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2018/09/17/it-is-time-for-action-on-climate-risk-in-the-balkans>
 22. <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/air-quality-management-in-western-balkans> , <https://www.heritage.org/index/country/macedonia>